

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศไทยมีแนวโน้มว่าจะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าวิเคราะห์ด้วยมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์แบบอุตสาหกรรมนิยม ที่มองว่ารายได้ต่อหัวของประชากร (GNP) ความทันสมัยในด้านสาธารณูปโภค ระบบการขนส่ง และสื่อมวลชน เป็นต้นนี้ที่จะสามารถบ่งชี้ถึงระดับการพัฒนาของประเทศไทยได้นั้น ประเทศไทยย่อมจัดได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียที่พัฒนาได้อย่างรวดเร็ว และก้าวล้ำหน้ากลุ่มประเทศเพื่อนบ้านเป็นช่วงตัว

แต่ปัจจุบันคนไทยโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร และเมืองที่เป็นศูนย์กลางในแต่ละภาค ต่างได้รับผลกระทบจากค่าครองชีพที่นับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ต้องดำรงชีพด้วยความรีบเร่ง แก่งแย่งแข่งขันกัน มีเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านมองว่า การพัฒนาของประเทศไทยเท่าที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นแต่การพัฒนาด้านวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว โดยขาดความสนใจที่จะพัฒนาจิตใจของคนควบคู่ไปด้วย จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาความรุนแรงทางอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการนอกรัง คอรัปชั่น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เมื่อก้าวถึงการพัฒนาทางจิตใจ มีหลายท่านที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาจิตใจของประชาชนในชาติที่มีต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ซึ่งมีทั้งพระภิกษุ และนักวิชาการดังนี้

ท่านปัญญา นันทภิกขุ (อ้างถึงใน นิตยสารการทำเรือ, 2531) ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้โดยเปรียบเทียบการพัฒนาว่า คล้ายกับการเตรียมดินเพื่อปลูกพืช "ถ้าเราจะปลูกพืชมันต้องเตรียมดิน ถ้าไม่เตรียมดินก็ปลูกไม่ได้ การที่เราจะพัฒนาก็ต้องเตรียมจิตใจคน เพื่อรับการพัฒนา มันต้องเตรียมคนให้พร้อมเพื่อ เป็นการปูพื้นฐานแล้วค่อยปลูกพืชลงไป ก็คือการพัฒนา"

นอกจากนั้นพระยาอนุমানราชชน (2515 อ้างถึงในกมล รอดคล้าย, 2536) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทางจิตใจไว้ด้วยเช่นกัน โดยแบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาคารที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ วัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุนี้มีความสำคัญแก่ชาติในการแสดงออก ซึ่งรูปแบบที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างเป็นเครื่องแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาตินั้น ๆ โดยเฉพาะความประณีตงดงามของศิลปกรรมสถาปัตยกรรม สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องดึงดูดให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกนิยมยกย่องนับว่าเป็นสิ่งเชิดชูเกียรติแก่ชาติ

วัฒนธรรมทางจิตใจ (Mental Culture) ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ นับว่ามี ความสำคัญยิ่งแก่ชาติ เพราะเป็นการแสดงออกถึงแบบฉบับอันดีงามประจำชาติ เป็นสิ่งที่จะช่วยบรรเทาความวุ่นวายในสังคมให้น้อยลง เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้จรรโลงวัฒนธรรมในชาตินั้นเป็นไปในทางที่ดีงาม มีจรรยาบรรณที่เอื้อ เพื่อ เพื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ชาติที่อยู่เป็นชาติได้และเจริญรุ่งเรืองจะต้อง มีวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสำคัญ

และที่สำคัญที่สุดพระยาอนุমানราชชนได้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ต้องได้คู่กัน หากวัฒนธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดระหว่างวัฒนธรรม

ทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจไม่ได้คู่กัน สังคมนั้นชาตินั้นก็จะไม่สงบสุข เช่น ถ้าความเจริญทางวัตถุมากเกินไป แต่ความเจริญทางจิตใจไม่เจริญเท่าที่ควร บ้านเมืองนั้นสังคมนั้นก็จะล้ำหลังชาติอื่นเขา ดังนั้นวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทจะต้องได้คู่กัน การพัฒนาประเทศจึงจะสมบูรณ์

ข้อคิดหรือทรรศนะของพระยาอนุমানราชชนที่ได้แสดงไว้ในอดีต ดังกล่าวมานั้น ขณะนี้กำลังเป็นแนวคิดเดียวกันกับ ความคิดที่โลกเริ่มมาให้ความสำคัญกันมากขึ้นทุกขณะ ข้อยืนยันที่เห็นได้ชัด คือ สมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศในปี 2531-2540 เป็น"ทศวรรษเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม" โดยเชิญชวน และกระตุ้นให้ประเทศสมาชิกขององค์การให้ความสำคัญแก่จิตใจของคนในสังคมต่างๆ ให้เป็นไปอย่างสมดุลกันมากกว่าที่จะมุ่งพัฒนาแต่ความเจริญทางวัตถุ (ปรารพ เหล่าวานิช, 2531)

จุมพล รอดคำดี (2536) มีความเห็นที่สอดคล้องกับท่านทั้ง 2 ดังนี้ "เจริญอย่างไรจึงจะเรียกว่าเจริญ ความเจริญนั้นจะวัดกันแต่เพียงวัตถุด้านเดียวไม่ได้ ต้องมีความเจริญในส่วนของจิตใจควบคู่ไปด้วยถึงจะเรียกว่าเจริญ"

สังคมไทยในปัจจุบัน เมื่อมองภาพสะท้อนผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ ว่าจะ เป็นสื่อโฆษณา หรือบทความทางหนังสือพิมพ์และคนรุ่นก่อนออกมานั้น แตกต่างกันอย่างมากนัก รอดมองว่าความเอื้อเพื่อแผ้ว ความมีน้ำใจ การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทางานเพื่อหวังงานที่มีคุณภาพ รอดไม่คำนึงถึงเงินทอง หรือวัตถุนั้นแทบจะหมดสิ้นไปจากสังคมไทย ซึ่งพอจะยกตัวอย่างคร่าวๆ ได้ดังนี้

- "คนไทยมีน้ำใจ เมื่อเข้าขึ้นรถเมล์ยังไม่เห็นมีใครลุกให้นั่งเลย . . ." (ภาพยนตร์โฆษณา, รีเจนซี่)
- "คนไทยเราเลือกรับเอาสิ่งที่ไม่ดีเข้ามา คำนึงถึงแต่การหาประโยชน์ส่วนตัว มีค่านิยมด้านวัตถุมากเกินไป ชอบความหรูหราฟุ่มเฟือย รอดไม่คำนึงถึงฐานะของตน" (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2535)

- "เด็กที่จบมาใหม่เดี๋ยวนี้ สิ่งแรกที่เขาถามคือ จะได้เงินเดือนเท่าไร และพันธ่วงทดลองงานจะได้เพิ่มอีกเท่าไร ไม่ได้คิดถึงตัวงาน ไม่ได้ถามว่าจะให้ทำอะไร ต่างกับสมัยก่อนมาก" (สุประวัตติ ศิริลักษณ์, 2535)
- "เยาวชนของเราเปลี่ยนไป มีความคิดและค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากในอดีต มีแต่ความฟุ้งเฟ้อ วัตถุนิยม มุ่งแต่ตนเองเป็นสำคัญ จนลืมนึกถึงการเสียสละเพื่อส่วนรวม ต่างคนต่างฉกฉวยโอกาส เพื่อชีวิตที่ดีกว่าของตนเองเท่านั้น" (ณรงค์ เทียนสง, 2532)
- "ค่านิยมแห่งความฟุ้งเฟ้อ เหนอเหิม เป็นสาเหตุให้ผู้จบการศึกษา ระดับอุดมศึกษา หันมาหาอาชีพที่ทำเงินได้มาก มีสภาพจิตใจแบบไร้อุดมการณ์" (คอลัมน์ปิดตำราลงมากูย, 2522)
- "เยาวชนไทยให้ความสำคัญกับวัตถุมากขึ้นเรื่อย ๆ ค่านิยมเกี่ยวกับสิ่งตอบแทนทางวัตถุ ความสะดวกสบาย หรุษรา และโอกาสเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ และตำแหน่งการงานต่าง ๆ ได้รับความสำคัญสูงเพิ่มขึ้น ในขณะที่คุณธรรมต่าง ๆ ไม่ได้ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร" (คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรม และดูแลวัยรุ่น, 2535)

มีผู้วิจารณ์สังคมไทย และเยาวชนไทยไว้อีกมากมาย ซึ่งล้วนแต่มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า การพัฒนาทางด้านวัตถุของประเทศไทยก้าวล้ำหน้าการพัฒนาทางด้านจิตใจไปอย่างมาก จึงก่อให้เกิดช่องว่าง และเป็นปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างที่พบเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

จากการที่ได้ฟังได้อ่านข้อความต่าง ๆ ที่แสดงและชี้ว่าคนไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองขาดการพัฒนาทางจิตใจอย่างมาก จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสงสัย และต้องการศึกษาบุคคลเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นปัญญาชนซึ่งคนในสังคมให้ความยกย่อง เป็นบุคคลที่ในอนาคตจะต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในสังคมในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งเติบโตไปมีครอบครัวและบุตรหลาน เป็นผู้ใหญ่ที่จะต้องอบรมสั่งสอนและเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กรุ่นต่อ ๆ ไปนั้น ความจริงแล้วเยาวชนเหล่านั้นคิดอะไร เชื่ออะไร มี

ค่านิยมอย่างไร บุชาวัตถุปราศจากความเอื้ออาธิตอกันจริงหรือไม่ ทำตัวเป็น
 ประโยชน์และเอื้อต่อการพัฒนาสังคมโดยรวมหรือไม่ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษากลุ่ม
 นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มหนึ่งของเยาวชนระดับอุดมศึกษา
 ที่ได้ผ่านการคัดเลือกมาแล้วในระดับประเทศ และจัดได้ว่าเป็นเยาวชนที่จะมี
 บทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศต่อไป เพื่อจะได้นำสิ่งที่ได้จากการศึกษา
 ครั้งนี้ไปเป็นแนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศต่อไป โดยจะเรียก
 ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ที่จะทำการศึกษานี้ว่า "วัฒนธรรมทางจิตใจ"

แต่วัฒนธรรมทางจิตใจของแต่ละบุคคลนั้น ไม่ว่าจะ เป็นบุชาวัตถุ
 เสื่อมคุณธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน หรือเป็นคนที่ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
 ก็ตาม ไม่ว่า จะเกิดขึ้นได้ทันทีภายในวันสองวัน แต่จะต้องผ่านกระบวนการ
 สังคมประกิต ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดขัดเกลาอบรมบ่มนิสัย การให้การ
 เรียนรู้แบบค่อยๆ สร้างและพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพของ
 บุคคล เริ่มตั้งแต่วัยทารกโดยอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด
 และมีสถาบันต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ต่อเนื่องมายังสถาบันอื่น ๆ เช่น
 โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ศาสนา กลุ่มอาชีพ ชมรม สมาคม สื่อมวลชนต่าง ๆ
 เป็นผู้ส่งสาร ที่คอยขัดเกลา อบรม ให้การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งวัฒนธรรมทาง
 จิตใจ และวัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งก็คือตัวสาร (message) ผ่านสื่อต่าง ๆ
 เช่น คำพูด ตัวอักษร (วจนภาษา) กิริยาอาการ พฤติกรรมต่าง ๆ
 (อวจนภาษา) ไปยังเยาวชนของชาติซึ่งก็คือผู้รับสาร และสิ่งที่ตัวแทนของ
 สถาบันถ่ายทอดให้กับเยาวชนนี้ จะค่อยๆ สะสมจนกลายเป็นกรอบอ้างอิง
 (frame of reference) ของเยาวชนต่อไป

กระบวนการสังคมประกิตนี้เกิดขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน เป็นกระบวนการ
 ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและตลอดชีพของบุคคล (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2520) ทั้งยัง
 เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มีผลต่อการปลูกฝังและพัฒนาาระบบ
 ความเชื่อ ความคิด และค่านิยมของบุคคล (วัฒนธรรมทางจิตใจ) ทางตรงก็
 เช่น การสอนกัน หรือบอกกันโดยตรงอย่างพ่อแม่สอนลูก (พ่อแม่ คือผู้ส่งสาร

การสอน เป็นการสื่อสารโดยใช้วัจนภาษา และลูกคือผู้รับสาร) ครูสอนนักเรียน เพื่อนบอกเพื่อนๆ ส่วนกระบวนการทางอ้อม ก็เป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต เลียนแบบ (สุพัตรา สุภาพ, 2531) เช่น แม่ทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง ลูกจะสังเกต และเลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าวของแม่และทำตาม ซึ่งการสังเกตประภคิตทางอ้อมนี้เป็นกระบวนการที่ผู้ส่งสารไม่ได้มีเจตนาที่จะทำการส่งสารซึ่งก็คือพฤติกรรมต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารแต่ผู้รับสารจะค่อย ๆ ซึมซับ เลียนแบบพฤติกรรมนั้น ๆ มาโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นการพัฒนาจิตใจของประชาชนในประเทศนั้น ต้องพัฒนาโดยใช้กระบวนการสังเกต ด้วยการวางแผนการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมทางจิตใจที่ต้องการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศโดยตรง โดยศึกษาว่าวัฒนธรรมทางจิตใจของเยาวชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร เอื้อหรือขัดขวางการพัฒนาประเทศอย่างไร แล้วจึงแก้ไขด้วยการปลูกฝังถ่ายทอดความคิด ความเชื่อของประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้กระบวนการสังเกต ซึ่งจะ เป็นการปูพื้นฐานที่มั่นคงและถาวรมากกว่า การที่จะเร่งรัดพัฒนาในช่วงเวลาอันสั้น (บุญเลิศ สุภคิตลภ, 2521 อ้างถึงใน เจตน์ศักดิ์ แสงสิงแก้ว, 2524)

แต่ในการสังเกต สถาบันต่างๆในกระบวนการนั้นไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สถาบันการศึกษา เพื่อน ศาสนา สื่อมวลชนฯ ต่างก็มีความสำคัญ แต่จะมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางจิตใจให้กับบุคคลในเรื่องต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกันออกไป (บุญเลิศ สุภคิตลภ, 2521) ปัจจุบันมีการกล่าววิพากษ์กันว่าที่สังเกตเป็นเช่นนี้เพราะสถาบันครอบครัว (ชนิตร์ ภูภาณจน์, 2529) บ้างก็ว่าเนื่องจากสถาบันการศึกษาไม่ใส่ใจวางหลักสูตรให้เหมาะสม บ้างก็กล่าวว่สถาบันสื่อมวลชนฯ เสนอสิ่งยั่วยุ และไม่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (อานนท์ ภาณจนนิม, 2536) ดังนั้นสาเหตุประการที่สองที่ทำให้เกิดงานวิจัยนี้ขึ้นคือ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าการที่เยาวชนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นเยาวชนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งของชาติมีวัฒนธรรมทางจิตใจเช่นนั้น (ซึ่งจะได้จาก การศึกษาวิจัยครั้งนี้) เกิดขึ้นจากการที่เขาได้รับการสังเกตวัฒนธรรมทางจิตใจดังกล่าวนั้นจากการสื่อสารกับสถาบันใดบ้าง ซึ่งถ้าทราบช่องทาง

การสื่อสารที่มีบทบาทในการสังคมประเทิวัฒนธรรมทางจิตใจ ก็จะสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกำหนดวัฒนธรรมทางจิตใจที่ควรจะทำการพัฒนาในด้านจิตใจของประชาชน และวางแผนการใช้การสื่อสาร เพื่อเป็นประโยชน์ในการสังคมประเทิวัฒนธรรมทางจิตใจที่ต้องพัฒนาได้ด้อยมีประสิทธิภัพต่อไป ถึงแม้ว่าการพัฒนาจิตใจคนจะเป็นงานที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง แต่ถ้าเราสามารถพัฒนาได้ตรงจุด และใช้การสื่อสารที่เหมาะสมเข้าช่วยก็จะทำให้การพัฒนาสำเร็จได้สังคมก็จะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต และการประกอบภารกิจประจำวัน ตลอดจนการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภัพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางจิตใจของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. เพื่อทราบช่องทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการสังคมประเทิวัฒนธรรมทางจิตใจดังกล่าวในนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อสันนิษฐาน

๕ กระบวนการสังคมประเทิวัฒนธรรมทางจิตใจของเยาวชนระดับอุดมศึกษาเกิดจากการสื่อสารผ่านหลายๆ ช่องทาง

คำจำกัดความ

- การสื่อสาร หมายถึง ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือช่องทางการสื่อสารมวลชนที่ทำหน้าที่การถ่ายทอด ปลุกฝังค่านิยม ความคิดเห็น ความเชื่อในเรื่องต่างๆ ให้แก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น

ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลคือ ช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล เป็นช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบซึ่งหน้าระหว่างบุคคล หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไปเช่น พ่อแม่สอนลูก, เพื่อนบอกเพื่อน, การอบรมต่างๆ เป็นต้น

ช่องทางการสื่อสารมวลชนคือ ช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อมวลชน

เป็นช่องทางการสื่อสารที่สามารถทำให้แหล่งสาร หรือผู้ส่งสารที่ประกอบด้วยบุคคลคนหนึ่ง หรือบุคคลไม่กี่คนสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารเป้าหมายจำนวนมากๆ ได้ ช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อมวลชนเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

- การสังคมประกิต หมายถึง การถ่ายทอดขัดเกลา อบรมบ่มนิสัย และการให้การเรียนรู้ให้บุคคลรู้ระเบียบของสังคม

- วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง ความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการเรียน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการคบเพื่อน เป็นต้น

ประโยชน์ของการวิจัย

เพื่อเป็นประโยชน์กับหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชนเช่น คณะกรรมการพัฒนาการศึกษา อบรม และดูแลเด็กวัยรุ่น ในการวางแผนการใช้การสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตใจของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ